

Säätyläisten arkea ja juhlaa 1700-luvun Pohjois-Euroopassa

Johanna Ilmakunnas: Joutilaat ja ahkerat. Tutkimus 1700-luvun säätyläisten työstä, perhe-elämästä ja materiaalisesta kulttuurista. Siltala 2016. 236 s. ISBN 978-952-234-3000.

Johanna Ilmakunnaan uusi suomenkielinen teos *Joutilaat ja ahkerat: Kirjoituksia 1700-luvun Euroopasta* kuljettaa lukijansa Pariisista Ouluun saakka. Teoksen keskiössä ovat 1700-luvun säätyläiset, erityisesti ylhäisaateli. Esipuheessaan Ilmakunnas ilmoittaa tutkivansa tavallisia ihmisiä. Aristokraateilla, siinä missä muillakin ihmisillä, on tarpeita ja tunteita, joihin he pyrkivät vastaamaan parhaansa mukaan. Tavallisuus on siis jotain yleisinhimillistä, joka on löydettävissä kaikkien ihmisten toiminnasta.

Teoksessa on käytetty loppuviitteitä, jotka kirjan sopivasta koosta johtuen on helppo selata esiin. Lähdeluettelo on avaus esineisiin ja kuviin historian tutkimuksen lähdeaineistoina. Ilmakunnas onkin onnistunut yhdistämään kirjalliset lähteet (esim. päiväkirjat) ja esinelähteet varsin saumattomasti toisiinsa. Maalausten ja painokuvien analysointi vaatii tutkijalta aikakauden kulttuurin läpikotaista tuntemusta. Samoin esineiden käyttäminen lähteenä edellyttää, että tutkija tietää miten esinettä on käytetty, mitä sillä on valmistettu (esimerkiksi kun on kyse sorvista) ja miten se toimii. Lisäksi tutkijan on Ilmakunnaan tavoin analysoidessaan vaikkapa rakennettua kaupunkitilaa tai puutarhaa ymmärrettävä aikakauden rakennustekniikkoja ja työtapoja sen lisäksi, että hän analysoi tilojen käyttöön tai ulkoasuun liittyviä kysymyksiä.

Teos jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäinen osa käsittelee säätyläisten työntekoa ja asumista maaseudulla ja kaupungeissa. Teoksensa alkupuolella Ilmakunnas purkaa myyttiä aateliston joutilaasta elämäntavasta. Tutkijan mukaan 1800-luvun porvarillinen eliitti loi negatiivisen kuvan aristokraattisesta elämäntavasta oman työteliään ja kohtuullisen elämäntapansa vastapariksi. Toinen osa keskittyy materiaaliseseen kulttuuriin. Kolmannessa luvussa perehdytään seuraelämään. Lukuja sisältämä informaatio on osittain päällekkäistä ja samoja teemoja käsitellään eri näkökulmista tai eri yhteyksissä. Kirja perustuu Ilmakunnaan kansainvälisissä tieteellisissä julkaisuissa ilmestyneisiin artikkeleihin, joiden sulauttaminen yhdeksi tietoteokseksi on kohdannut omat haasteensa. Hienoinen toisto johtuu kuitenkin lähinnä siitä, että ihmisten elämää tutkittaessa asioilla,

esineillä ja tunteilla on päällekkäisiä ja lomittaisia merkityksiä, toimintoja ja seurauksia, eikä näitä voi erottaa omiksi kategorioikseen.

Teoksessa nostetaan kiitettävästi esille tutkimuksessa käytettyjä metodeja ja teoreettisia tulokulmia. Teoksen otsikossakin mainittu ”kertomuksellisuus” antaa lukijan ymmärtää, että narratiivisuus on yksi tutkijan työkaluista. Ilmakunnas mainitsee lähestyvänsä aihetta mikrohistorian keinoin. Kolmas teoksen miltei läpäisevä näkökulma kulkeva metodinen tulokulma on sukupuolihistoria. Ilmakunnas ei ole tarkemmin määritellyt tätä tutkimusotetta. Määrittelylle olisi ollut mahdollisuus etenkin niissä kohdin, kun tutkimus keskittyy sukupuolihistorian klassikkokysymyksiin sukupuolittuneesta työnjaosta.

Ilmakunnas tuo esille myös uusia lähestymistapoja tunteiden historiaan. Tutkiessaan aatelin tuottamia käsitöitä ja niihin liittyviä tunteita hän hyödyntää materiaalisesta kulttuurin käsitteen ja esinetutkimuksen tarjoamia mahdollisuuksia. Kuten Ilmakunnas toteaa, tunteiden historiaa on useimmiten tutkittu kirjallisista lähteistä. Siksi tuoreita lähestymistapoja tarvitaan.

Teos alkaa kreivi ja diplomaatti Johan Gabriel Oxenstiernan (1750–1818) 1760-luvulla pitämästä päiväkirjasta sekä aatelisneiti Jacobina Charlotta Munsterhjelmmin (1786–1842) 1700- ja 1800-lukujen vaihteen päiväkirjasta. Molempien päiväkirjojen kirjoittaja oli aikuisuuteen siirtynyt nuori, joten kasvatus, koulutus ja työ ovat näistä päiväkirjoista löydettäviä yhteisiä teemoja.

Ilmakunnaan mukaan säätyläistyttö sai hyvin käytännönläheisen kasvatuksen, kun taas kreivillisen suvun miespuolinen vesa sai opetusta akateemisissa aineissa. Sukupuolittunutta työnjakoa esitellessään kirjoittaja kiinnittää huomiota kirjeiden kirjoittamisen käytäntöihin. Oxenstiernan ja Munsterhjelmmin maailmasta siirrytään teoksen seuraavassa pääluvussa kaupunkeihin. Edellisestä luvusta tuttu sukupuolittuneiden käytäntöjen teema jatkuu Ilmakunnaan pohtiessa kaupunkitilojen sukupuolittuneisuutta. Alleviivatukseen spatiaalisten tilojen ja toimintojen ihanteita ja käytäntöjä kirjoittaja on vertaillut kaupunkipalatsseja ja maaseutukartanoita, joissa molemmissa oli samankaltainen tilajako. Tutkija osoittaa, että vasta-aateloitujen rakennuttavien uudenkaiden talot aristokratian pitäytyessä perinteissä. Toisaalta aatelin ja porvariston sisustusmaut olivat samankaltaisia ja erot asumisessa jokseenkin merkityksellisiä. Mielenkiintoinen havainto on, että eronteot liittyivät pikemminkin henkilökohtaisiin makuseikkoihin ja tarpeisiin kuin säätyeroihin tai sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan liittyviin seikkoihin.

Ilmakunnas nostaa teoksessaan esille myös kuluttamisen positiivisia tuntemuksia ja vaikutuksia. Hän poh-

tii muun muassa ”shoppailun” käsitettä ja historiaa. Ilmakunnas osoittaa, että 1700-luvun Ruotsissa ajatus shoppailusta ajanvietteenä, mielihyvän lähteenä ja sosi-aalisena toimintana oli vieras. Itse asiassa sille ei ollut ruotsin kielessä edes sanaa, mutta tästä huolimatta ruotsalaiset aristokraatit harjoittivat toimintaa, jota nykyään voidaan pitää ”shoppailuna”.

Materiaalista kulttuuria käsittelevässä luvussa Ilmakunnas palaa käsitöiden pariin. Lähteenä hän käyttää tekstien ohella maalauksia sekä konkreettisia, museo-kokoelmissa säilytettäviä esineitä. Oxenstiernaa ja hänen sorvausharrastustaan esimerkkinä käyttäen tutkija osoittaa, että käsitöet saattoivat olla ahkeruuden, velvollisuuden ja aatelishyveiden merkki. Samalla ne olivat henkilökohtaisen innostuksen kohde ja mielihyvän lähde. Juuri käsitöiden yhteydessä Ilmakunnas kytkee tunteiden historian konkreettisten esineiden tutkimukseen sekä yhdistää nämä kaksi teemaa toteamalla, että esineiden kautta ilmaistiin esimerkiksi surua.

Teoksen kolmas osio keskittyy seuraelämään ja johdattaa lukijan ensimmäiseksi ruokapöytänsä. Ruokahistorian lähteenä Ilmakunnas on käyttänyt maalauksia ja päiväkirjoja. Luvussa liikutaan ranskalaisen keittiön kehittämisestä oululaisen porvarisperheen ruokailutapoihin, joten ihmisten ja maantieteellisten erojen kirjo on suuri. Ilmakunnas kuitenkin osoittaa, että ruokailutavoissa oli yhteneväisyyksiä eivätkä edes rikkaimmat aateliset saaneet aina vatsaansa täyteen. Ilmakunnas osoittaa myös, että seuraelämä ei ollut vain joutilaisuutta, vaan se tarkoitti etenkin herrasväen naisten kannalta työläitä valmisteluja. Toisaalta miehille seuraelämään osallistuminen oli uralla pysymisen ja etenemisen ehto. Seuraelämän merkitystä 1700-luvun herrasväen koossapitävänä liimana ei voi vähätellä ja Ilmakunnas teoksessa tämä onkin yksi läpäisevä teema.

Uutena 1700-luvun seuraelämän tilana toimivat kahvilat, joita esimerkiksi Jürgen Habermas on tutkinut. Ilmakunnas ei kuitenkaan viittaa klassikkotutkimuksiin, vaan luottaa pääasiassa ensikäden lähteisiinsä. Tämä on todennäköisesti tietoinen valinta, sillä näin mahdollisimman moni 1700-luvun toimija pääsee esille. Kahviloiden ohella Ilmakunnas muistuttaa lukijoita muistakin aikakauden seuraelämään kytkeytyneistä julkisista tiloista. Julkiset puistot ja puutarhat mahdollistivat molempien sukupuolien säätyläisten seurustelun. Julkisista tiloista teos siirtyy loppua kohden privaattitiloihin koteihin ja perheiden pariin. Ilmakunnas korostaakin perheen ja suvun merkitystä varhaismodernille ihmiselle. Tämän luvun lähteenä tutkija on käyttänyt muun muassa kirjoja, maalauksia ja päiväkirjoja, jotka Ilmakunnas nimeää nyt ensimmäistä kertaa ”egodokumenteiksi”.

Johanna Ilmakunnas teos *Joutilaat ja ahkerat: Kirjoituksia 1700-luvun Euroopasta* kertoo työteläistä pääosin aatellisista ihmisistä, jotka elämässään kiinnittyivät tavalla tai toisella Ruotsin valtakuntaan. Heidän kokemuksensa, tunteensa ja pyrkimyksensä vaikkapa perheen jatkumisen, käsityöstä saadun tyydytyksen ja tavaroiden ostamisesta johtuvan mielihyvän suhteen voidaan nähdä yleisinhimillisinä. Myös aateliset siis voidaan nähdä ’tavallisina’ ihmisinä, joiden toimintaa suuntasi halu kuulua joukkoon tai luoda identiteettiä erottautumalla jostain toisesta ryhmästä. Ilmakunnas kumoaa teoksessaan tehokkaasti käsityksen joutilaasta luokasta, jonka päämääränä oli vain kuluttaa muiden heille valmistamia tavaroita. Aateliston työ ei käsityöläisten tapaan ehkä aina tuottanut näkyviä ja käsin kosketeltavia tuloksia, mutta toisaalta myös seuraelämä kävi työstä ja sen vaatimuksiin oli vastattava tiloin, tavoin ja esinein.

Otteeltaan populaarin tietoteoksen pääpaino on tapahtumien selittämisessä alkuperäislähtein, eikä aihepiireihin paneuduta kovin syvällisesti teoreettisella tasolla. Tästä huolimatta Ilmakunnas onnistuu avaamaan lukijalle useita viime aikoina historiantutkijoita puhuttaneita tutkimuskysymyksiä ja metodologisia avauksia. Teos osoittaa, että 1700-luvun Ruotsi, johon Suomi tuolloin kuului, liittyi materiaalisen kulttuurinsa kautta kiinteästi osaksi Eurooppaa. Ihmiset ja tavarat liikkuiivat.

ULLA IJÄS, FT
TURUN YLIOPISTO